

המערערים : מועצת ההורים של בית-הספר לטבע, סביבה וחברה בתל-אביב-יפו ואח'

- נגד -

המשיבים :

1. משרד החינוך
2. עיריית תל אביב יפו
3. בית הספר לטבע, חברה וסביבה
4. האגודה לזכויות האזרח
5. הלה למען החינוך בשכונות ובעיירות הפיתוח
6. עמותת הפרדס

ע"י עו"ד הרן רייכמן מהקליניקה למשפט ומדיניות חינוך
של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה ועו"ד טל חסין
מהאגודה לזכויות האזרח בישראל

טל : 050-56571157 פקס : 04-8288514 מייל : law.haran@gmail.com

סיכומים מטעם המשיבים 4-6

בהתאם להחלטת בית המשפט הנכבד מיום 26.6.2017 מתכבדים המשיבים 4-6 להגיש סיכומיהם בתיק. כבר בפתח הדברים ייאמר, כי ערעור זה אינו אלא נדבך נוסף בניסיונם של המערערים – הורים לתלמידים בבית הספר לטבע - לקבל גושפנקא משפטית להדרת ילדים משערי בית ספר רשמי-ממלכתי, הנתפסים בעיניהם כלא ראויים ללמוד עם ילדיהם. בקשה זו, הסותרת את הוראות הדין, אינה ראויה לסעד. זאת, בין היתר, בשל כך שבעצם הערעור מסמנים המערערים ילדים הלומדים היום בכתות א' ו-ב' בבית הספר, אשר התקבלו אליו ללא שנאלצו לעמוד במבחני מיון פסולים, כמי שאינם ראויים ללמוד בו.

א. הרקע לדברים

1. בנובמבר 2015 הורה בית המשפט המחוזי בתל אביב לבית הספר לטבע, חברה וסביבה (להלן: "בית הספר לטבע" או "בית הספר") לקבל לשורותיו שני אחים, תלמידי כיתה א', אשר חודשים ספורים קודם לכן נפסלו בהליכי המיון שמקיים בית הספר לילדים המבקשים להתקבל אליו (עת"מ 15-10-16560 ר. ב. ע. נ' משרד החינוך (פורסם בנבו, 4.11.2015) (להלן: "עניין ר.ב.ע.")). בית המשפט קבע, כי הליך הקליטה שקיים בית הספר התבצע שלא כדין, וכי השניים זכאים היו להתקבל ללא כל הליכי מיון, תצפית או מבחנים מוקדמים. החלטת בית המשפט שיקפה את הדין ואת הפסיקה הקובעים מפורשות כי חל איסור מוחלט על עריכת מיונים לתלמידים בכניסה לבית הספר היסודי. החלטה זו אף הבהירה, כי המיונים שהתקיימו בבית הספר לטבע, למצער לקראת שנת הלימודים תשע"ו, התבצעו שלא כדין.

2. בהתאם הודיע משרד החינוך, המשיב 1, בסוף דצמבר 2015, למנהלת אגף החינוך בעיריית תל-אביב יפו, כי החל משנת הלימודים תשע"ז ייאכף על בית הספר לטבע האיסור על מיונים מכל סוג שהוא, וכי הקבלה לבית הספר תתבצע באמצעות הגרלה בלבד. בינואר 2016 עתרו המערערים נגד החלטת משרד החינוך (עת"מ (ת"א) 43253-01-16 מועצת ההורים של בית הספר לטבע נ' מדינת ישראל (פורסם בתקדין, 17.3.2017) (להלן: "העתירה")). ביום 19.3.2017 קבע בית המשפט קמא כי החלטת המשרד סבירה, וכי לא נפל פגם בהליך המצדיק את התערבותו.
3. עתה מבקשים המערערים כי בית המשפט הנכבד יהפוך את ההחלטה, יתיר להם לפעול בסתירה להוראות הדין ויכשיר התנהלות שאסורה בכל מוסד חינוכי רשמי אחר בישראל. אגב כך הם טוענים לזכות לכאורה, המתירה להורים לבחור מי יהיו הילדים שיתקבלו לבית הספר שבו ילדיהם כבר לומדים. זכות כזו אינה קיימת. מבין השיטין של כתבי המערערים עולה ניחוח כבד של סגרגציה והדרה, ושל חוסר רצון לשלב בבית הספר ילדים הנמנים על אוכלוסיות מוחלשות, ילדים שאינם "כמותם". כך, לאחר שהמערערים משרטטים בסיכומיהם תחזית קודרת, נטולת ביסוס עובדתי, וטוענים כי קבלת תלמידים ללא מיונים תגרום לפגיעה קשה ורוחבית בבית הספר (ס' 15 לסיכומיהם), כי בית הספר "ישנה פניו במהירות", "יסבול מחוסר תפקוד כולל", וכי "למצב תהיה השפעה שלילית על צוות ההוראה" (ס' 16 לסיכומיהם), הם ממשיכים וקובעים כי "הילדים הלומדים כיום בבית הספר אינם יכולים לבחור שלא ללמוד בו ולעבור ללמוד בבית הספר השכונתי" (שם). כל זאת, כאמור, בעטיים ולצדם של אותם ילדים שבית הספר נאלץ לקבל לשורותיו לאחר שנאסר עליו לבצע מיונים. להדרה כזו אין בית המשפט יכול לתת יד.
4. האיסור על מיון תלמידים בכניסה לבתי ספר, אשר עומד במוקד ההליך, הינו רכיב מרכזי בסוגיית יסוד בחינוך הציבורי – סגרגציה במערכת החינוך, המשגשגת לאורך השנים בניגוד לדין ובסתירה למדיניותו המוצהרת של משרד החינוך. בתי ספר המתנים את הכניסה אליהם במבחני מיון ובתשלומי הורים חריגים מהווים חסם לאוכלוסיות מוחלשות ומביאים ליצירתן של מערכות חינוך נפרדות לילדים שבאים מבתים מבוססים ולכאלה שלא. המשיבים 4-6 מבקשים, בין היתר, להשמיע את קולם של מאות ואלפי ילדים ובני משפחותיהם, נפגעי הליכי המיון, אשר חוו תחושת תיוג והשפלה נוכח דחייתם ממוסדות חינוך מבוקשים בכלל ומבית הספר לטבע בפרט. קול המבטא אמת פשוטה וכואבת, הנתמכת בנתונים ברורים, לפיהם הליכי המיון בבית ספר לטבע לאורך השנים שימשו כלי להדרת אוכלוסיות מוחלשות וליצירת בית ספר סגרגטיבי לקבוצת אוכלוסייה ממעמד חברתי-כלכלי גבוה (ר' פירוט בבקשת ידיד בית המשפט שהוגשה לבית המשפט קמא (להלן: "הבקשה") ובסיכומים מטעם המשיבים 4-6 – מוצגים א' ו-ב' בהתאמה).
5. בפני בית המשפט הנכבד מונחת חוות דעת מקצועית שכתבה מומחית בעלת שם בינלאומי בתחום החינוך וחקר המוח. חוות דעת זו, הניצבת לצדן של חוות הדעת המקצועיות שהציג המשיב 1, משרד החינוך, קובעת כי המיונים שערך בית הספר לטבע לילדים בני חמש וחצי מתמקדים בכישוריהם הקוגניטיביים של המועמדים: כישורים שפטיים, קשב,

יכולת עיבוד מידע והבעתו. דפוס זה של מבחן בכניסה לבית הספר מעניק יתרון ברור לילדים משכבות חזקות (על כך בהרחבה בפרק ג' לסיכומים אלה).

6. מערכת החינוך בישראל מתאפיינת בפערים עצומים בין הישגי תלמידים משכבות אוכלוסייה חזקות וחלשות, ויש לה תפקיד קריטי בצמצום ובמיצוי הפוטנציאל הגלום בכל ילד וילד. מחקרים עדכניים מעידים על כך שבגיל צעיר, ניתן לצמצם פערים בחינוך שנוצרו בשל שונות בנקודת המוצא בפרק זמן קצר ובהשקעה לא גדולה (ר' עמ' 83-84 לנספחי הבקשה, אשר צורפו כמוצג ג'). התרת מיונים מהסוג שהונהג בבית הספר לטבע תעשה בדיוק ההיפך: תדיר ילדים הזקוקים לכך מבתי ספר טובים וחזקים שעשויים לקדםם, ותעמיק ותעצים את הפערים הניכרים שקיימים כבר היום במערכת החינוך ובחברה כולה.

ב. המסגרת החוקית: איסור מוחלט על מיונים בכניסה לכיתה א'

7. באופן תמוה, נפקדות מהערעור הוראות הדין המסדירות את הרישום והקבלה לבתי הספר בכלל ולתלמידי השכבות הנמוכות בפרט, אף שאלה ברורות ומפורשות: החוק, הפסיקה וחוזרי מנכ"ל משרד החינוך אוסרים על מיונים ועל סינון תלמידים בכניסה לבית הספר היסודי, במעבר לחטיבת הביניים ואף בכניסה לתיכון; איסור שנועד להבטיח את העיקרון החוקתי של שוויון ההזדמנויות בחינוך.

8. בשל קוצר היריעה יתמקדו המשיבים באיסור על מיון תלמידים בכניסה לכיתות הנמוכות, שהוא הרלבנטי לענייננו (להרחבה בנושא איסור על מיונים במעבר בחינוך העל יסודי ר' ס' 14-17 לבקשה – מוצג א'). על כן, מפתיע היה לגלות כי המערערים מנסים להסתמך בטיעוניהם על פסק הדין בבג"ץ תבורי (בג"ץ 6437/04 תבורי נ' משרד החינוך והתרבות, פ"ד נח(6) 369 (2004)); זאת לא רק בגלל שלא ניתן לקרוא בו כלל היתר למיונים, אלא גם בשל כך שהוא עסק ברישום לחטיבות ביניים, המוסדר בתקנות 7א ו-1א7 לתקנות לימוד חובה וחינוך ממלכתי (רישום), התשי"ט-1959 (להלן: "תקנות הרישום"), בעוד הרישום לבית ספר יסודי מתבסס על תקנה 7 להן.

9. חוק לימוד חובה, התשי"ט-1949 (להלן – "חוק לימוד חובה"), חוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953 (להלן: "חוק חינוך ממלכתי"), ותקנות הרישום, מעגנים את חובת המדינה לספק חינוך חובה חינם לכלל ילדי ישראל ומסדירים את אופן הרישום למוסדות החינוך. תקנות הרישום מקבעות את העיקרון לפיו רישום לבתי ספר מתבצע על פי אזורי רישום, כשמרחק בית הספר מבית התלמיד מהווה רכיב מהותי בו (סעיף 7 לתקנות הרישום). הוראות הדין אינן מאפשרות קליטת תלמידים לבתי הספר היסודיים שלא בהתאם לחלוקת אזורי הרישום, ובוודאי שאינן מסמיכות את הרשות המקומית לקיים מיונים כתנאי לקבלה אליהם. לבתי הספר עצמם אין כל סמכות להתערב בתכני הליכי הרישום.

10. תצפיות, הערכות מוקדמות, מבחנים ומבדקים, פנימיים או חיצוניים, או כל פורמט אחר של מיון וסינון תלמידים, אינם חלק מתהליך הרישום והשיבוץ. האיסור בדבר קיום מיונים עוגן מפורשות בחוזר מנכ"ל מיוחד ד' התשנ"ו-1995

הנחתם כך: "במיוחד אין לקיים מבחני מיון בגנים או לקראת כיתה א'..." (סעיף 3 לחוזר) (העמוד הרלבנטי בחוזר נמצא בעמ' 30 במוצג ג').

11. האיסור המוחלט על קיום מיונים בקבלה לבתי ספר יסודיים כבר הוכרע בפסיקה (ראו למשל: עת"מ (ב"ש) 283/04 חטאב נוריאל נ' עיריית אשקלון (פורסם בנבו, 18.1.2005)); עת"מ (ב"ש) 327/07 גורדון נ' עיריית אשקלון (פורסם בנבו, 20.8.2007), וכן בזו שעסקה בבית הספר לטבע עצמו. כך נקבע בעניין ר.ב.ע.:

"אין חולק על כך שהליך הקליטה לבית הספר לשנה"ל תשע"ו לא היה כדין. הואיל וכך, זכאים היו המערערים 1 ו-2 להתקבל לכיתה א' בבית הספר דן בלא כל הליכי מיון או תצפית או מבחן מוקדם כתנאי לקבלתם. זהו עיקרון היסוד שביטוייו לא רק בחוק לימוד חובה, התש"ט-1949 ובחוק חינוך ממלכתי, התש"ג-1953, כי אם אף בתקנות לימוד חובה וחינוך ממלכתי (רישום) התש"ט-1959, בחוזר מנכ"ל משרד החינוך (ראו נספח ח' לעתירה) ובפסיקה (ראו למשל עת"מ (מחוזי ב"ש) 327/07 גורדון נ' עיריית אשקלון...) (עמוד 4 לפסיקה).

12. האיסור על מיון תלמידים המבקשים להתקבל לבית ספר יסודי הוא גורף, ואינו נסוג אף כשמדובר בבתי ספר ייחודיים, עליהם נמנה בית הספר לטבע. הרציונל לכך מעוגן בקביעותיה של ועדת וינישטיין, ועדה שמינה שר החינוך בשנת 2001 לבחינת הפעלתם של בתי ספר ייחודיים, לפיהן "התלמיד הוא זה שבוחר את בית הספר ולא בית ספר בוחר תלמיד... התלמידים הלומדים בו מתקבלים בתהליך המבטיח כי לא ייווצר מצב של סגרגציה חברתית מסוג כלשהו, ויש שוויון בסיכוי להתקבל אליו וללמוד בו..."¹.

13. תפיסה זו אינה נחלתה הבלעדית של ועדת וינישטיין. אף ועדות קודמות לה, אשר דנו בפלורליזם בחינוך, בהרחבת יכולת הבחירה של הורים בחינוך ילדיהם ובמתן מעמד לבתי ספר על-אזוריים ייחודיים, הדגישו את הצורך להקפיד על הימנעות מוחלטת ממיונים לבתי ספר ועל שימור הרכב אוכלוסייה הטרונגני, לרבות על שונות בהישגים לימודיים, ומתן עדיפות לתלמידים משכבות חלשות (ראו סעיפים 20-22 לבקשה). זאת כדי לשמור על לכידות חברתית ועל שוויון הזדמנויות בחינוך, ולמנוע סגרגציה והגדלת פערים בחינוך.²

14. בבסיס עמדות אלו ניצבת, בין היתר, הבנה ארוכת שנים כי הצלחתם של תלמידים שאינם מהמובילים תלויה באופן מכריע בכך שילמדו יחד ולצד תלמידים חזקים, תופעה הידועה בספרות בכינוי Peer Effect, וכי תיוגם של תלמידים כמי שאינם ראויים להתקבל לבתי ספר חזקים ודחיייתם מהם מועידה אותם לאי מימוש הפוטנציאל שלהם (ראו: סעיף 22 לבקשה וההפניות שם). כך נכתב בחוזר מנכ"ל מיוחד ז', "מניעת נשירה – הגברת כוח ההתמדה וההצלחה של תלמידים בבתי הספר", האוסר על עריכת מבחני מיון לחטיבת הביניים ומורה על קליטת אוכלוסייה מגוונת מבחינת כישורי הלמידה:

¹ עמ' 61 לדו"ח וינישטיין. הדו"ח המלא מוצג באתר משרד החינוך.
² כך, למשל, אחת מנקודות המוצא של ועדת ענבר הייתה כי "כל תכנית לשינוי בחינוך חייבת להיות מבוססת על ההנחה שאין היא פוגעת במדיניות האינטגרציה ובשוויון ההזדמנויות" (עמ' 6 לדו"ח).

"על בתי הספר, ועל כל גורמי החינוך השותפים להם, לפעול כ"מערכת מטפלת" ולא כ"מערכת ממיינת". במיון ובסיווג של עצמם טמונה סכנה של תיוג שלילי של תלמידים בודדים או של קבוצת תלמידים. התיוג השלילי הופך להיות "נבואה המגשימה את עצמה", מחליש את הנכונות של תלמידים (ושל מורים) "להתעקש" על קידום התלמידים הללו, גורם לניכור, ומגביר את תהליכי הנשירה. לכן, הקו המנחה את כל הפועלים למניעת נשירה חייב להיות טיפול בתלמיד ובקידומו, תוך מאמץ מתמיד ויצירתי לשילובו במסגרת החינוכית הכללית שהוא מתייחס אליה" (חוזר המנכ"ל – בעמ' 32-46 במוצג ג').

אם כך בחטיבת הביניים, קל וחומר בכיתות הנמוכות.

15. החשש כי בתי ספר ייחודיים ועל-אזוריים יהפכו לבתי ספר הגורפים את קצפת התלמידים הטובים (creaming), ובכך

יהפכו לבתי ספר שיהיו נגישים רק לילדים מאוכלוסיות מבוססות, אשר יגיעו אליהם עם רמות ידע גבוהות ויכולת השקעה במיונים לקראתם – הובילה לעיגון של הוראות שנועדו למנוע זאת בחוזר מנכ"ל מס' 3.1-19 "בתי ספר ייחודיים על-אזוריים ומרחבי חינוך – בחינוך הממלכתי ובחינוך המוכר שאינו רשמי" (עמ' 61-73 במוצג ג'). החוזר מעגן את מודל הבחירה המבוקרת במוסד החינוך, וקובע כי אישור לבתי ספר על אזוריים ומרחבי חינוך יינתן במקומות שבהם לא תיווצר סגרגציה חברתית מסוג כלשהו, הליכי הקבלה יבטיחו שוויון בסיכוי ללמוד בו, וכי במקרה של עודף היצע על ביקוש תינתן עדיפות לתלמידים מאזורי מצוקה (סעיף 2.3 לחוזר; להרחבה בנושא בתי ספר ייחודיים ושיטת הבחירה המבוקרת ר' סעיפים 19-32 בבקשה).

16. תיקון תקנות הרישום בשנת 2004, ופתיחת אזורי הרישום במעבר לחטיבות הביניים, אינם מכשירים אף הם סגרגציה, בידול והדרה של תלמידים משכבות מוחלשות. התפיסה החברתית-חינוכית שבבסיסו של מודל הבחירה המבוקרת זכתה להתייחסות בבג"ץ פלד (בג"ץ 986/05 פלד נ' עיריית תל אביב יפו (פורסם בנבו, 13.4.2005)). בית המשפט קבע, כי הבחירה המבוקרת "נועדה גם לשמש מחסום מפני דיכויים של מיעוטים וקהילות. במקביל, מבקשת התכנית לקדם את שוויון ההזדמנויות והאינטגרציה – תכליות אשר, מעצם טיבן, מחייבות את מעורבותה של הרשות לצורך מימושן" (פס' 7 לפסק הדין).

17. בשנת 2010, בעקבות החלטת ממשלה 1953, שאפשרה את החלת מודל הבחירה המבוקרת גם בבתי ספר יסודיים, פורסם חוזר מנכ"ל 3.1-40 בהוראת קבע תשע"א/א/6(א), "עדכון נהלי הוועדה לבתי ספר ייחודיים ואזוריים ועל אזוריים ואזורי בחירה מבוקרת וביצוע ניסוי מקדים להרחבת אזורי הרישום ברשויות המקומיות". מטרת ההוראה הייתה להזמין רשויות לפנות לוועדת בתי הספר הייחודיים, לצורך ניסוי בהרחבת אזורי הבחירה המבוקרת שיכלול בתי ספר יסודיים, תוך שמירה על עקרון השוויון שנקבע בוועדת ויינשטיין ובהחלטת הממשלה. הוראת הקבע אסרה על מיונים בקבלה לבית הספר, ועיגנה, שוב, את עקרון שוויון ההזדמנויות בחינוך, בין היתר באמצעות הדגשת הסיכוי השווה להתקבל לבית הספר וקביעת כללים המבטיחים הטרונגויות (ר' עמ' 74-81 במוצג ג').

18. בהתאם, הוחל בשנת 2010 בביצוע פיילוט ברשויות מקומיות, במסגרתו נוסתה שיטת מרחבי החינוך – נפתחו אזורי הרישום והתבצע מעבר לשיטת רישום על-אזורית. בבתי הספר הייחודיים שבפיילוט, החל כיום ב-48 רשויות,³ נשמרים הכללים בדבר העדר מיונים ואיסור על גבייה חריגה של תשלומי הורים. ברעננה אף מפתחים מודל "ייחודיות" השומר על אזורי הרישום תוך חיזוק הקהילות המקומיות.⁴ פעם אחר פעם מדגישים בכירים במשרד החינוך, כי מודל זה נועד לעגן את עקרון העל בדבר שוויון הזדמנויות בחינוך, ולגשר על הפערים בין החינוך הפרטי לציבורי, ללא מיון תלמידים וללא השתתפות תשלומים גבוהים על ההורים.

19. זוהי, אם כן, מדיניותו המוצהרת של משרד החינוך: קידום ייחודיות חינוכית אשר תתבצע אך ורק במקביל להבטחת הטרוגניות חברתית-כלכלית במוסדות הלימוד, לרבות שונות ביכולות הלימוד של התלמידים, תוך הבטחת הנגישות של כלל שכבות האוכלוסייה לבתי הספר ומניעת בידול וסגרגציה.

20. האם שיקפה אוכלוסיית תלמידי בית ספר לטבע לאורך השנים הטרוגניות, ושוויון בסיכויי הקבלה אליו והאמנם הוא פעל למימוש הזכות לשוויון הזדמנויות בחינוך? נהפוך הוא. המיונים שביצע בית הספר כתנאי לקבלה אליו הובילו לקליטתה של אוכלוסיית תלמידים חזקה והומוגנית. הנתונים שהציג משרד החינוך, המשיב 1, בתגובתו לבקשה לצו הביניים בבית משפט קמא, ממחישים להפליא כי הרכב אוכלוסיית בית הספר לטבע, הממוקם בדרומה של העיר תל אביב, בשכונה חלשה, חזק יחסית אפילו לתל אביב, ובוודאי שאינו משקף את הרכב האוכלוסייה בסביבה שבה הוא ממוקם ופועל:

"התברר לוועדה כי מדד הטיפוח של ביי"ס משנת תשע"ו הינו 1.36, כאשר רמה סוציו-אקונומית גבוהה הינה מדד 1 ונמוכה מדד 10. מבדיקה שנערכה נמצא, כי אוכלוסיית ביי"ס חזקה יחסית גם לעיר ת"א ולא הטרוגנית מבחינת מגוון רמות סוציו-אקונומיות של תלמידי ביי"ס" (ס' 45 לתגובה).

21. נתון זה משתקף אף בבחינת נתוני המיצ"ב שהתבצעו בבית הספר.⁵ אלה מלמדים, כי בשנת הלימודים תשע"ג לא נבחן בבית הספר ולו תלמיד אחד ממעמד חברתי בינוני או נמוך, מעמד המאפיין את תושבי האזור בו הוא שוכן; בשנת הלימודים תשע"ה לא נבחן אף תלמיד ממעמד נמוך, נבחנו חמישה תלמידים ממעמד בינוני ו-60 תלמידים ממעמד גבוה. כשזו אוכלוסיית התלמידים, בוודאי שלא ניתן לקבל את טענת המערערים לפיה מקיים בית הספר אינטגרציה והטרוגניות כלשהן.

22. גם טענת המערערים לפיה היה על המשיב 1 לבחון האם בית הספר נכנס לגדר החריג שנקבע בחוזר מנכ"ל 3.1-40 בהוראת קבע תשע"א/א/6 (א) דינה להידחות. חוזר זה אינו מתיר לקיים מיונים בבתי ספר ייחודיים על-אזוריים, אליהם משתייך בית הספר לטבע. נהפוך הוא. פרק 4 לחוזר, הדין בבתי ספר ייחודיים אזוריים ועל-אזוריים, קובע איסור על סגרגציה חברתית מסוג כלשהו ושוויון בסיכוי להתקבל לבית הספר (סעיף 4.3.1 לחוזר), עדיפות לקבלת תלמידים מאזור מצוקה (סעיף 4.3.5 לחוזר), וקידום אוכלוסיית תלמידים הטרוגנית - הן מבחינה חברתית-כלכלית והן מבחינת יכולות לימודיות (סעיף 4.3.6 לחוזר).

³ ראו רשימה באתר משרד החינוך.

⁴ להרחבה על המודל באתר משרד החינוך.

⁵ ראו בכתובת <http://apps.education.gov.il/imsnet/PirteiMosad.aspx?Sm=513689>.

לחזור). בסעיף הדין בעקרונות להפעלת מודל הבחירה המבוקרת, מעגן החוזר מפורשות את האיסור על מיון תלמידים, וקובע כי "בתי הספר באזורי בחירה מבוקרת לא ימיינו תלמידים בקבלתם למוסד החינוך" (סעיף 3.1.3 ג. לחוזר, ההגדרות במקור).

23. למעלה מן הצורך יוסיפו המשיבים, כי אף שבסעיף 3.2.8 מאפשר החוזר חריג פרטני ונדיר לאיסור הגורף על מיונים שבו הוא נוקב, החריג יכול להתקיים אך ורק בבתי ספר שהנם חלק מאזור בחירה מבוקרת (המאופיין בשוויון בהרכב המוסדות הנמצאים בו, לימודית ומעמדית), וזאת בהתאם להוראות פרק 3 בחוזר. בית הספר לטבע אינו חלק מאזור בחירה מבוקרת. משמע, שגם אם תתקבל הטענה לפיה יש סמכות לוועדת הייחודיים במשרד החינוך להתיר הליכי מיון במקרים חריגים ונדירים (טענה שהמשיבים כופרים בה נוכח הוראות הדין והפסיקה), סמכות זו אינה חלה כלל ועיקר על בית הספר לטבע, בית ספר ייחודי על-אזורי, שהכללים המסדירים את פעולתו מצויים בפרק 4 לחוזר.

24. לאחר שנים של חוסר עקביות מצהיר כיום משרד החינוך שאינו מעניק ולו אישור אחד, לאף בית ספר, לערוך מיונים מכל סוג שהוא לקראת כיתה א', ואף פועל לאכיפת האיסור על מיונים. משכך, לבקשת המערערים מבית המשפט הנכבד להתיר להם לשוב ולקיים לקיים מיונים אסורים לילדים הנכנסים לשערי בית הספר לטבע, עלולות להיות השלכות שליליות כבדות משקל על שוויון ההזדמנויות בחינוך, החורגות מהמקרה הנוכחי ורחבות ממנו.

25. תקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים) התשי"ד-1953 (להלן: "תקנות מוסדות מוכרים"), מעידות אף הן על החשיבות העצומה שמייחס המחוקק לעקרון השוויון בחינוך, ועל הכרתו בנזק שמחוללים בתי ספר סגרגטיביים, המעודדים בידול של קבוצות חזקות. תקנות אלה מתירות שלא להכיר בבית ספר "מוכר" (בבעלות פרטית שאינו מתקצב באופן מלא), או לשלול מבית ספר קיים את תקציבו, במלואו או חלקו, אם הרכב הלומדים בו אינו משלב תלמידים מרקע סוציו-אקונומי מגוון ובעלי יכולות למידה שונות (סעיפים 3(א), 9 (ב) לתקנות)

ג. כשלים בהערכות, השפעת המצב הכלכלי ואיסור אפליה על רקע חברתי-כלכלי

26. על אף הוראות הדין הברורות, שנים ארוכות ישבה ועדת הייחודיים במשרד החינוך על המדוכה עד שהואילה, בעקבות הפסיקה המפורשת בעניין ר.ב.ע, לכפות על בית הספר לטבע את האיסור החוקי על קיום מיונים. שנים שבמהלכן נבחנו כישוריהם הקוגניטיביים של ילדים בני חמש וחצי, תחילה באמצעות מבחנים פסיכומטריים חיצוניים של מכון קרני, ולאחר שאלה נאסרו, באמצעות תצפיות פנימיות – דפוס מיון חסר מהימנות ותוקף, נטול רגישות תרבותית ואתנית, ואשר פגיעתו בילדים עלולה להיות גדולה.

27. לא ניתן לקיים דיון בסוגיה שעל הפרק מבלי להתייחס לפערים המובנים, הידועים ומתועדים במחקר, במוכנותם הבית ספרית ובעמידתם במבחני מיון של ילדים מאוכלוסיות חזקות וחלשות. בפני בית המשפט הנכבד מונחת חוות דעתה של פרופ' לילך שלו-מבורך (עמ' 85-82 במוצג ג'), מרצה בכירה וחוקרת בעלת שם בבית הספר לחינוך ובבית הספר לחקר המוח

באוניברסיטת תל אביב. חוות דעת זו, הכוללת הפניות רבות למחקרים מדעיים עדכניים, מתייחסת הן לטיבם ולתקפותם של מבחני המיון הנערכים בבית הספר לטבע, הן לפערים בין ילדים משכבות אוכלוסיות שונות בפוטנציאל העמידה בהם, והן לתפקידה המשמעותי, וליכולתה המוכחת, של מערכת החינוך לגשר על פערים אלה ולהתוות עבור ילדים מאוכלוסיות חלשות מסלול שיגשר על הנחיתות בנקודת המוצא ויזניקם קדימה. מסלול שונה בתכלית מזה שמבקשים להכתיב להם עתה המערערים.

28. בשל התעלמות המערערים מהקורלציה הברורה בין המעמד החברתי-כלכלי של המועמדים לבין סיכויי הצלחתם במבדקים, כמו גם מהפערים העצומים בין תלמידים מאוכלוסיות חזקות ומחלשות בהישגים לימודיים - התייחסות המתחייבת, בין היתר, **מסעיף 5 לחוק זכויות התלמיד, התשס"א-2000**, האוסר על אפליה בקבלת תלמידים לבית ספר מטעמים חברתיים-כלכליים, נחזור בקצרה על עיקרי חוות הדעת:

29. **מהות התצפיות שערך בית הספר לטבע**: לטענת המערערים, הליכי המיון לא נועדו למיין כשרים קוגניטיביים ויכולות למידה, אלא אך משיכה לטבע, חקרנות וסקרנות (טענה שהמערערים תומכים חלקית בחוות דעתה של ד"ר יעל שלזינגר, המנהלת המקצועית במכון קרני, שבעבר עסק במיון תלמידים לבית הספר לטבע ואשר מתפרנסת מקיומם של הליכי מיון במערכת החינוך ומהכנה אליהם). טענה זו שגויה. מעיון מדוקדק בשלבי התצפית בילדים, כפי שתוארו בעתירה, עולה כי במטלות שמוטל עליהם לבצע במהלכה כרוכות משימות מורכבות של למידה וזיכרון, עיבוד החומר והבעתו בעל פה וכן יכולות חברתיות המסייעות ללמידה (ר' סעיף 2 לחוות הדעת המומחית פרופ' שלו מבורך). בין אם התכוון לכך בית הספר ובין אם לאו, במהלך התצפית מתרשם הבוחן מיכולותיו הקוגניטיביות של הילד, מאיכות הקשב שלו, מכישוריו השפתיים, מיכולתו לעבד מידע, ומתכונות נוספות כמו יכולת חיברות, שיתוף פעולה עם הבוחן ועם ילדים אחרים, שליטה רגשית ומוטיבציה.

30. מוכנות לבית ספר ופוטנציאל למידה משלבים כישורים קוגניטיביים ולא קוגניטיביים, אשר שניהם מאפיינים את מטלת הקבלה לבית הספר. נטייה לטבע, ככל שאפשר בכלל לאבחנה, היא רק מרכיב אחד, ולא מרכזי, הנלמד מהתצפית. אולם אפילו ניתן היה לאבחן "נטייה לטבע", נטיות הן עניין משתנה ונרכש, בפרט בגילאים הצעירים. עבור ילדים המגיעים מרקע סוציו-אקונומי חזק הפעילויות המוצעות במסגרת המבדק מושכות, גם אם אין להם נטייה ייחודית לטבע; והפעילות הבית ספרית ומאפייני הלמידה בבית הספר, המזמנים חוויה לימודית נפלאה, יכולים בנקל לפתח עניין בטבע גם בקרב מי שתכונה זו לא זוהתה אצלו במבחנים (ר' סעיף 3 לחוות דעתה של פרופ' שלו-מבורך, עמ' 83 במוצג ג').

31. בהליך בבית המשפט קמא סירבו המערערים לאפשר לבית המשפט לעיין בחוות הדעת של המדינה, הקובעות כי לא ניתן לבחון "נטייה לטבע" (ר' עמ' 14, שורה 10 לפרוטוקול הדיון בבית המשפט קמא). סירוב זה, המקים למדינה את **חזקת התקינות המנהלית** (ראו למשל בעניין זה: בר"מ 5237/05 **משרד הפנים נ' טוביאס קרלסון** (פורסם בתקדין)), מצטרף לטעמים לדחיית הערעור.

32. **כשלים בתקפות ומהימנות התצפיות**: מחקרים רבים בדיסציפלינות שונות עסקו באבחונים והערכות בגיל טרום בית הספר. מסקנתם אחת: ככל שהילד הנבחן צעיר יותר כך קשה יותר לקבל ממצאי הערכות אמניים ותקפים. הקושי לאבחן יכולות קוגניטיביות ואחרות מאפיין במיוחד את קבוצת הגיל הצעירה משש, ולא בכדי: השונות הבין אישית הגדולה בין ילדים בגיל זה, קצב ההתפתחות המהיר בו, כמו גם מצבם הרגשי של הילדים ביום ההערכה ונכונותם לבצע מטלות ומשימות בו, משליכים על מהימנות ההערכות והמבדקים ומשפיעים על ביצועי הילדים. הכשלים במהימנות ובתקפות ממצאי המיונים אך מתחזקים נוכח כך שהם מתבססים על תצפית סובייקטיבית, חד פעמית, בת שעה וחצי, שהיא שתחרוץ את גורל הילדים (ר' סעיפים 36-38 בבקשה וסעיף 5 לחוות דעתה של פרופ' שלו-מבורך).

33. **נחיתות הנובעת מהרקע הסוציו-אקונומי המשפחתי**: גם לו היו ההערכות והמבדקים שביצע בית הספר לטבע תקפים ואמניים לחלוטין ובעלי כושר ניבוי מושלם, וכאמור לא כך היא, לא היה בהם כדי להצדיק הליכי סינון של בני חמש וחצי ואת טריקת שערי בית הספר בפניהם. כך בכלל, וכך בפרט כשמדובר בילדים המגיעים משכבות מוחלשות, אשר כישוריהם הקוגניטיביים, ובעיקר התפתחותם השפתית ויכולת הלמידה שלהם ועל כן ביצועיהם, כמו גם כישוריהם החברתיים, מושפעים ביותר מהסביבה בה גדלו.

34. **30 שנות מחקר על הקשר שבין יכולות למידה למצב הסוציו-אקונומי המשפחתי משרטטות תמונה בהירה**: משאבים חברתיים-כלכליים, ובפרט העדרם, אחראים לשונות הניכרת ולפער בין ילדים בכניסתם לבית הספר ובמוכנותם ללמידה. עוני ונגזרותיו קשורים קשר הדוק ובלתי נפרד לכישורים חברתיים וקוגניטיביים, למוכנות לבית הספר ולהצלחה במבחני הכניסה אליו. ילדים שלא זכו לטיפול וחשיפה לגירויים החל מינקות ובמהלך שנות חייהם הראשונות, יפגינו נחיתות במבדקים בגילאי טרום בית הספר. נחיתות זו אינה מעידה דבר וחצי דבר על כישוריהם ועל הפוטנציאל הטמון בהם (להרחבה בנושא ר' סעיפים 39-44 לבקשה).

35. **מקוממת במיוחד הטענה, לפיה ההגרלה המתקיימת כיום בביה"ס בשל הביקוש הגדול אליו אינה לגיטימית, שכן לא מדובר במועמדים הנמנים על אותה קבוצת שוויון (ס' 38-45 לסיכומי המערערים)**. על פני עמוד וחצי שוטחים המערערים תזה שכולה הדרה והתנשאות, בניסיון לתמוך בטענה כי קיים לכאורה שוני רלבנטי בין קבוצות הילדים בגינו יש לפסול את מנגנון ההגרלה ולהשיב את המיונים הפסולים. זהו ניסיון כושל. בשלב זה בחיי הילדים, השוני המהותי היחיד שניתן להצביע עליו הוא שוני במעמד החברתי-כלכלי של משפחותיהם. אף אם יש למעמד הכלכלי ביטוי במוכנותם הבית ספרית ובעמידתם במבחני מיון, בוודאי שאין זה שוני רלבנטי המצדיק חסימת דרכם לבית הספר של ילדים שאיתרע מזלם להיוולד למשפחות מבוססות פחות.

36. **אפליית תלמידים בקבלה למוסד חינוך בשל נחיתות חברתית-כלכלית, האסורה על פי חוק, מתעלמת אף מהתפקיד המשמעותי והחיוני שיש לחברה ולמערכת החינוך בהדבקה הפערים הנוצרים אצל ילדים כתוצאה מהרקע בו גדלו, והצבתם על מסלול שיאפשר להם לבטא את מלוא הפוטנציאל הקיים בהם**. מסלול שיעשה תיקון לנחיתות המובנית בנקודת המוצא.

מחקרים שבחנו את הנושא, ובהם כאלה שנעשו בשנים האחרונות, מעידים על כך שבתוך זמן קצר, ובעלות נמוכה, ניתן לשפר מאוד את התחום הקשבי וההתנהגותי של ילדים, להעלות את ציוניהם במבחני אינטליגנציה ואת יכולותיהם הלשוניות, וכתוצאה מכך את מוכנותם הבית ספרית וסיכוייהם להצליח בו (ר' סעיף 8 לחוות של פרופ' שלו מבורך וכן סעיפים 46 ו-47 לבקשה).

37. ממצאים אלה, והפערים החברתיים ההולכים וגדלים במערכת החינוך ובחברה כולה, מחייבים צעידה בנתיב ההפוך לזה שמבקשים המערערים להכשיר ולהנציח בבית הספר לטבע, בנחישותם לדבוק בסינונם של ילדים משורתיו באמצעות מבחני מיון. הסרת החסמים העומדים בדרכם של ילדים משכבות חלשות לבתי ספר טובים ושילובם בהם, עם מעט סיוע מובנה, משפרים לאין ערוך את יכולות הלמידה שלהם ואת ביצועיהם. בתנאים כאלה, הסיכוי שילדים יגשרו על הפער בנקודת המוצא גבוהים מאוד. **ראו סעיף בחוות דעתה של פרופ' שלו מבורך**

ד. פגיעה בשוויון הזדמנויות בחינוך ובכבוד האדם

38. די באמור לעיל כדי להבהיר כי קיומם של מבחני המיון אותם מבקשים המערערים לקדם מפלים תלמידים על רקע חברתי-כלכלי באופן הסותר מפורשות את סעיף 5 לחוק זכויות התלמיד. הפליה זו מובילה לפגיעה אנושה בזכויות לשוויון בכלל ולשוויון הזדמנויות בחינוך בפרט, ובזכותם לכבוד של ילדים ושל בני משפחותיהם; פגיעות מצטברות, העולות לכדי פגיעה בזכות החוקתית לכבוד האדם.

39. בשורת פסקי דין עמד בית המשפט הגבוה לצדק על חשיבות השוויון בחינוך. כך, למשל בבג"ץ **טבקה** (בג"ץ 7426/08 **טבקה** משפט וצדק לעולי אתיופיה נ' שרת החינוך (פורסם בנבו, 31.8.2010):

"עקרון השוויון טבוע ושזור בזכות לחינוך, ובחובה המוטלת על הרשויות המוסמכות לספק חינוך שוויוני לכל ילד בישראל. בלעדי יסוד השוויון בחינוך, לא ניתן לממש את הזכות לחינוך על כל צדדיה והיבטיה. בלא שוויון הזדמנויות אמיתי בחינוך, נפגעת זכותו של אדם לפתח את הווייתו האישית באמצעות רכישת דעת וערכים, ונפגעת זכותו לשוויון הזדמנויות אמיתי בהמשך החיים בהגיעו לבגירות" (פס' 19 לפסק הדין).

40. דברים אלה מקבלים משנה תוקף כאשר מדובר בחינוך ממלכתי, שבין מטרותיו מונה המחוקק יצירת שוויון הזדמנויות וצדק חברתי (סעיפים 8)2 ו-9)2 לחוק חינוך ממלכתי).

41. הזכות לשוויון בחינוך משיקה במישרין לזכות החוקתית לכבוד האדם. הפליה כלכלית, וביטוייה במערכת החינוך בפרט, יוצרת תחושת קיפוח ונחיתות, הפוגעת בכבוד הילד כאדם. בית המשפט העליון כבר פסק, כי הפגיעה בשוויון בחינוך היא פגיעה בזכות חוקתית לכבוד האדם (בג"ץ 5373/08 **אבו לבדה נ' שרת החינוך** (פורסם בנבו, 6.2.2011); פרשת **טבקה**, עמ' 16). לפגיעה זו שלושה מעגלים. **המעגל הראשון** הוא של אותם ילדים אשר חוו חוויית דחייה, השפלה ותיוג בשל כישלונם

במבחי המיון. **המעגל השני** הוא של ילדים, לרוב משכבות חברתיות כלכליות מוחלשות, אשר כלל לא ניגשים למיונים בשל התפיסה כי אלה אינם "מיועדים להם". **המעגל השלישי** והרחב ביותר נוגע לעצם האפליה העמוקה והרחבה הנוצרת ממיסודם של בתי ספר רשמיים לילדים "מוצלחים וחזקים" (חוזק הנובע, כאמור, במידה רבה מהמעמד החברתי-כלכלי אליו הם משתייכים), לצד בתי ספר רשמיים למי שאינם כאלה ונתפסים כחלשים. לבקשה צורפו תצהיריהם של הורים שילדיהם לא צלחו את המיונים לבית הספר (עמ' 86-88 במוצג ג'). אחת האימהות אשר בנה, כיום בכיתה ו', לא התקבל לשערי המוסד אף שבילדותו הרבה לבלות בחיק הטבע והשניים גידלו סוגים שונים של בעלי חיים, מתארת:

"התסכול היה גדול... בעיקר בגלל האשליה שהתנפצה, תחושת הכישלון וההחמצה של הילד והפגיעה בביטחונו העצמי. שי התאכזב מאוד... הוא תפס את תוצאות המבדקים ואת הסירוב לקבלו ככישלון שלו... זו חוויה שגרמה לשי תסכול גדול ופגעה בנו מאוד".

42. כאמור, מדד הטיפוח של בית הספר לטבע (1.36) ונתוני מבחני המיצ"ב שהתקיימו בו בשנת תשע"ג, מלמדים על הרכב כלכלי-חברתי גבוה במיוחד של תלמידיו, הרכב שונה לחלוטין מזה של תושבי האזור שבו הוא שוכן, ואשר סותר מהותית את הוראות הדין המחייבות הטרוגניות ומתן עדיפות לילדי השכונה. הרכב אוכלוסייה זה, כשלעצמו, מדיר ומרחיק את ילדי השכונה שבה פועל בית הספר, כפי שהעידה יו"ר עמותת הפרדס, הפועלות בשכונות הדרום הסמוכות למוסד החינוכי (ראו תצהיר בעמ' 89 במוצג ג'):

"... אנו שומעים את עיריית תל אביב ואת מועצת הורי התלמידים מבית הספר לטבע מספרים, כי בית הספר לטבע הוא בית הספר הכי אינטגרטיבי בעיר וכי ניתן יתרון לתושבי הדרום. תיאור מציאות זו אינו מוכר לנו כתושבי הדרום... בית הספר לא נועד לילדינו אלא לאוכלוסיות ממעמדות חברתיים חזקים...".

43. ונוכח: הוראות הדין מחייבות כי בתי ספר ייחודיים ישמרו אוכלוסיית תלמידים הטרוגנית תוך מתן עדיפות בקבלה אליהם לילדי השכונה. הוראות, שכאמור, אינן מתקיימות בבית הספר לטבע.

ה. הפערים הקשים בחינוך מחייבים את אכיפת האיסור החוקי על מיונים

44. ועדת דברת לבחינת החינוך הציבורי בישראל, שבחנה, בין היתר, את מדיניות רישום התלמידים למוסדות הלימוד, ציינה כבר בשנת 2005 כי ישראל היא אחת המדינות המובילות בעולם בפערים לימודיים – פערים על בסיס רקע חברתי-כלכלי, לאום, מוצא, ותק בארץ ומקום מגורים (יישובים מבוססים – יישובים עניים).⁶ למעלה מעשור חלף והפערים רק הולכים ומתרחבים. תוצאות מבחן פיזה 2015 העלו, כי פיזור הציונים בישראל הוא מהגדולים ביותר מבין המדינות החברות ב-OECD, ובפרט כאשר משווים תלמידים מרקע חברתי-תרבותי-כלכלי שונה.⁷ בעקבות פרסום תוצאות המבחן, קרא שר

⁶ דו"ח דברת, בעמ' 44.

⁷ [מחקר פיזה 2015 באתר משרד החינוך](#).

החינוך לפעול לצמצום הפערים הקשים בחינוך בין אוכלוסיות חזקות ומחלשות, ולהגדלת ההשקעה בשוויון בחינוך בפריפריה.⁸

45. פערים בביצועים לימודיים ובמוכנות בית ספרית בין ילדים המגיעים משכבות אוכלוסייה מבוססות וחלשות ניכרים כבר בגן חובה (ר' ס' 42-43 לבקשה). בהעדר תיקון, הם ילוו את הילד לאורך כל שנותיו במערכת החינוך. מבחני מיון, מבדקי קבלה, הערכות, תצפיות, ראיונות, סדנאות וכל אמצעי פסול ואסור אחר באמצעותו מסננים בתי ספר חזקים וטובים, במו בית הספר לטבע, תלמידים משורותיהם, בניגוד להוראות הדין המפורשות, עושים בדיוק ההיפך: מערימים חסמים, מקבעים פערים ומנציחים אותם, תוך פגיעה קשה בזכותם החוקתית של ילדים לשוויון, לשוויון הזדמנויות בחינוך ולכבוד.
46. ועדה אחר ועדה, חוזר מנכ"ל אחד אחר השני ושלה הכרעות שיפוטיות עיגנו את האיסור על מבדקי מיון ומבחני קבלה בכניסה לבתי ספר בכלל ולכתה א' בפרט. החוק מתיר שלילת תקציבים מבתי ספר אם הרכב הלומדים בהם אינו משלב תלמידים מרקע סוציו-אקונומי מגוון ובעלי יכולות למידה שונות (תקנות מוסדות מוכרים). תכנית לימודים ייחודית אינה מצדיקה סגרגציה ואף אינה מחייבת אותה.
47. נוכח כל האמור לעיל מתבקש בית המשפט הנכבד לדחות את הערעור ולהבהיר בפסק דינו כי הליכי מיון לבתי ספר יסודיים, בכל דפוס שבו הם מתקיימים, פסולים ואסורים על פי דין.

היום: 4.2.18

הרן רייכמן, עו"ד

טל חסין, עו"ד

⁸ ר', בין היתר, ירדן סקופ, מבחן פיזה 2015: פער הציונים בין התלמידים בישראל הוא הגבוה ב-OECD, "הארץ" 6.12.2016.